

HỌC TẬP TRỰC TUYẾN VÀ NHỮNG KHÓ KHĂN CỦA SINH VIÊN TỪ THỰC TIỄN TRƯỜNG ĐẠI HỌC NỘI VỤ HÀ NỘI - PHÂN HIỆU TẠI QUẢNG NAM

Trần Thị Ngọc Ny^{1,*}

¹ Trường Đại học Nội vụ Hà Nội - Phân hiệu tại Quảng Nam

749 Trần Hưng Đạo, Điện Ngọc, Điện Bàn, Quảng Nam

* Tác giả chịu trách nhiệm chính: ngocnytran@gmail.com

Ngày nhận bài: 10.09.2021, Ngày chấp nhận: 25.11.2021, Ngày đăng: 30.03.2022

TÓM TẮT:

Học tập trực tuyến càng ngày càng trở nên quen thuộc với mọi người dân nhờ sự tiến bộ của khoa học công nghệ. Những bài giảng có sự kết hợp của thiết bị công nghệ đã trở nên sinh động và cuốn hút hơn. Tuy nhiên, việc áp dụng hình thức dạy học trực tuyến trong tình hình dịch Covid-19 đang diễn ra hết sức phức tạp là một giải pháp tình thế. Bài viết này tập trung vào việc nêu ra một số khó khăn và đưa ra giải pháp nhằm nâng cao hiệu quả học tập đối với sinh viên khi học tập theo hình thức trực tuyến.

Từ khóa: *trực tuyến, dịch Covid-19, giải pháp, học tập, sinh viên*

ONLINE LEARNING AND STUDENT'S DIFFICULTY FROM THE PRACTICE OF HA NOI UNIVERSITY OF INTERIOR - BRANCH IN QUANG NAM

Tran Thi Ngoc Ny^{1,*}

¹ Ha Noi University of Internal Affairs - Branch in Quang Nam

749 Tran Hung Dao, Dien Ngoc, Dien Ban, Quang Nam 51411, Vietnam

* Corresponding author: ngocnytran@gmail.com

Received: 10.09.2021, Accepted: 25.11.2021, Published: March 30, 2022

ABSTRACT:

Online learning is becoming more and more familiar to everyone thanks to the advancement of science and technology. Lectures thanks to the combination of technology equipment have become more lively and attractive. However, the application of online teaching in the context of the very complicated Covid-19 epidemic is a temporary solution. This article focuses on pointing out some difficulties and offering solution to improve learning efficiency for student when applying online learning.

Keywords: *online, Covid-19 epidemic, solution, study, student*

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Trong thời đại công nghệ 4.0, học tập theo hình thức trực tuyến trở nên phổ biến hơn bởi những lợi ích mang lại về kinh phí học tập, chi phí đi lại và đặc biệt là tận dụng thời gian học mọi lúc, mọi nơi. Chất lượng cũng như vai trò không thể thiếu của học tập trực tuyến đối với công tác giáo dục đang dần được công nhận. Hiện nay, có 3 hình thức học tập trực tuyến. Một là, học trực

tuyển đồng bộ. Đây là hình thức đòi hỏi tất cả người học phải tham gia vào một học tập cùng một lúc, tương tác với nhau và nhà giáo sẽ giảng dạy trực tiếp trên môi trường lớp học ảo. Hình thức này đã và đang được nước ta áp dụng cho hệ thống giáo dục do diễn biến phức tạp của tình hình dịch Covid-19 (Lữ Thị Mai Oanh và cộng sự, 2020). Hai là, học trực tuyến không đồng bộ. Đây là hình thức cho phép người học tham gia vào học ở các thời điểm khác nhau và theo mức độ tiếp thu của từng cá nhân thông qua các bài giảng đã được xây dựng sẵn và với hệ thống đánh giá tự động. *Ba là*, hình thức học trực tuyến kết hợp. Đây là hình thức kết hợp của hai hình thức trực tuyến đồng bộ và không đồng bộ nhằm phát huy các mặt tích cực và khắc phục những mặt tiêu cực đem lại hiệu quả tích cực cho sinh viên trong học tập.

Trong bối cảnh tình hình dịch Covid-19 đang diễn biến phức tạp thì việc lựa chọn hình thức học trực tuyến nhằm thực hiện phương châm “Tạm dừng đến trường nhưng không ngừng việc học” là phương án tối ưu các trường đã và đang triển khai. Với hình thức học trực tuyến thì quá trình đào tạo của nhà trường sẽ không bị ngắt quãng và sinh viên vẫn đáp ứng đúng tiến độ khóa học (Ngô Thị Lan Anh và cộng sự, 2020). Tuy nhiên, đây là lần đầu áp dụng việc học tập trực tuyến nên không tránh khỏi những khó khăn, trở ngại cho cả đội ngũ giảng viên và sinh viên. Trong bài viết này, tác giả nhấn mạnh đến những khó khăn của sinh viên Trường Đại học Nội vụ Hà Nội - Phân hiệu tại Quảng Nam, từ đó nhóm tác giả đề xuất một số giải pháp nhằm khắc phục những khó khăn trên để sinh viên có thể thích ứng với hình thức học tập mới.

II. ĐỐI TƯỢNG

Khái quát chung về tình hình học tập trực tuyến của sinh viên Trường Đại học Nội vụ Hà Nội - Phân hiệu tại Quảng Nam

Trường Đại học Nội vụ Hà Nội - Phân hiệu tại Quảng Nam là cơ sở đào tạo nhiều hình thức, đa ngành với mục đích cung cấp nguồn nhân lực ngành Nội vụ chất lượng cho khu vực miền Trung - Tây Nguyên và xã hội. Nhà trường luôn chú trọng từ công tác chỉ đạo, điều hành, thiết kế đề cương môn học, chất lượng đội ngũ giảng viên, cơ sở vật chất, để hình thành môi trường giáo dục hiệu quả, sinh viên đáp ứng được các chuẩn đầu ra theo yêu cầu. Khi tình hình dịch Covid-19 còn diễn biến phức tạp, nhà trường đã tiến hành áp dụng dạy học trực tuyến để đảm bảo kế hoạch học tập không bị gián đoạn. Hệ thống phần mềm Trans được sử dụng và mỗi giảng viên, sinh viên được cung cấp mã định danh nhất định.

Trong quá trình học trực tuyến, đa số sinh viên đã chủ động sử dụng các trang thiết bị điện tử (chủ yếu là điện thoại thông minh) phục vụ cho việc học. Nhà trường cũng đã có các chính sách thiết thực hỗ trợ sinh viên, đặc biệt là đối với sinh viên có hoàn cảnh khó khăn. Mặc dù vậy, thời gian đầu tổ chức dạy học trực tuyến, nhiều sinh viên (đặc biệt là những tân sinh viên) còn trở ngại, lo lắng về trang thiết bị học tập, điều kiện, thời gian học tập. Trong hoàn cảnh chịu ảnh hưởng của đại dịch Covid-19, nhiều sinh viên học trực tuyến tại nhà, song cũng có một bộ phận nhỏ do phải ở lại nhà trọ hoặc trong vùng giãn cách, khu vực cách ly nên việc học trực tuyến cũng bị ảnh hưởng khá nhiều đến quá trình tiếp thu kiến thức.

Bên cạnh đó, nhà trường cũng đã tập huấn về cách sử dụng phần mềm hỗ trợ cho đội ngũ giảng viên và yêu cầu phải có sự đổi mới phương pháp giảng dạy; đổi mới công tác tổ chức thi kết thúc học phần từ hình thức thi viết trước đây sang dạng bài tiểu luận, bài tập lớn,... tất cả đều được thực hiện nghiêm túc và không xảy ra tình trạng gian lận trong thi cử. Một số hoạt động như hội thảo khoa học, nói chuyện chuyên đề, các sân chơi mang tính chất học thuật cũng chuyển sang hình thức online để thường xuyên kết nối với sinh viên. Nhìn chung, quá trình tổ chức học trực tuyến của

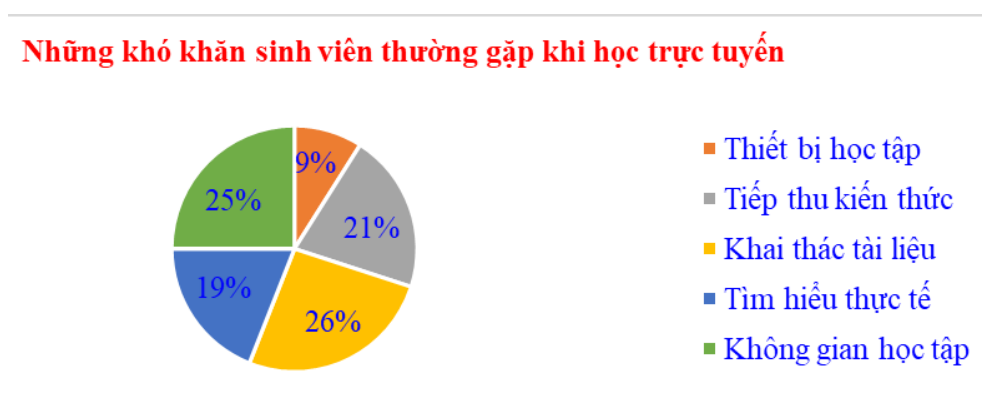
nhà trường đã và đang được triển khai một cách hiệu quả, tuy nhiên, thực tế cho thấy vẫn còn nhiều khó khăn nhất định, quan trọng là từ người học.

III. KẾT QUẢ VÀ THẢO LUẬN

3.1. Những khó khăn của sinh viên khi học tập theo hình thức trực tuyến

Chuyển từ hình thức học trực tiếp sang trực tuyến, bước đầu sinh viên gặp những khó khăn, ngỡ ngàng là không thể tránh khỏi. Để hiểu rõ hơn những khó khăn đó, nhóm tác giả đã tiến hành phát 160 phiếu khảo sát cho 160 sinh viên qua email và nhận được phản hồi 157 phiếu đồng ý thực hiện khảo sát với các nội dung đưa ra.

Với số liệu thu thập được, nhóm tác giả đã vận dụng phương pháp nghiên cứu liệt kê, phân tích, tổng hợp và đưa ra được năm khó khăn đối với sinh viên khi tham gia học tập trực tuyến được minh họa qua **Hình 1**.

Nguồn: nhóm tác giả tự khảo sát tính đến tháng 10 năm 2021

Hình 1. Những khó khăn sinh viên thường gặp khi học trực tuyến

3.1.1. Khó khăn trong việc trang bị và sử dụng thiết bị học tập

Học tập hiện đại là quá trình yêu cầu sinh viên phải luôn sáng tạo, tự tìm tòi, nghiên cứu, khai thác và xử lý thông tin để hình thành cho mình những kiến thức cơ bản, kỹ năng cần thiết và phẩm chất, tư tưởng chuẩn mực. Đáp ứng được yêu cầu đó, sinh viên ngày nay đã vận dụng có hiệu quả công nghệ, thiết bị điện tử để khai thác, nghiên cứu tài liệu phục vụ cho học tập. Khi nhà trường áp dụng hình thức học trực tuyến trong giai đoạn dịch Covid-19 diễn biến khá phức tạp thì sinh viên vẫn luôn chủ động trong việc học tập.

Tuy nhiên, để có thể tham gia học trực tuyến, mỗi sinh viên cần trang bị cho mình điện thoại thông minh, máy vi tính hoặc laptop. Điều này gây khó khăn cho một bộ phận sinh viên có hoàn cảnh khó khăn, đặc biệt là gia đình ở vùng sâu, vùng xa khó có thể trang bị kịp thời thiết bị học tập để phục vụ việc học nên vẫn có nhiều trường hợp sinh viên phải học nhờ thiết bị của bạn.

Theo khảo sát của nhóm tác giả (**Hình 2**) thì tỉ lệ sinh viên sử dụng điện thoại thông minh để tham gia học trực tuyến chiếm tỉ lệ khá cao. Có đến 115 sinh viên (chiếm 73,2%) sử dụng điện thoại; 36 sinh viên (chiếm 23%) sử dụng laptop và chỉ có 6 sinh viên (chiếm 3,8%) sử dụng máy vi tính để tham gia học tập. Không chỉ thế, việc sử dụng các thiết bị này cũng ảnh hưởng đến quá trình học tập đối với một bộ phận sinh viên khi lần đầu sử dụng thiết bị thông minh. Bên cạnh đó, đường truyền mạng không ổn định cũng là điều khiến sinh viên cho rằng học trực tuyến không mang lại

hiệu quả. Hơn 20% sinh viên cho rằng gặp khó khăn trong đường truyền mạng vì ở khu vực nông thôn, miền núi.

3.1.2. Khó khăn trong việc trao đổi, tiếp thu kiến thức tập

Với hình thức đào tạo theo học chế tín chỉ thì vai trò của người học dần chuyển sang chủ động và giảng viên sẽ là người định hướng, dẫn dắt, truyền cảm hứng trong quá trình học tập. Trong giảng dạy trực tiếp, giảng viên áp dụng các phương pháp tổ chức dạy học tích cực với nhiều hoạt động như thảo luận tình huống, thuyết trình, và đặc biệt là hình thức đóng vai. Đồng thời, giảng viên có thể quan sát sinh viên qua ánh mắt, hay cách suy nghĩ cũng đoán được sinh viên hiểu bài, tiếp nhận kiến thức để kịp thời điều chỉnh.

Chuyển sang hình thức học online, một số phương pháp dạy học tích cực không thể vận dụng làm mất đi hiệu quả của nội dung môn học. Việc trao đổi ý kiến, thảo luận cũng gặp khó khi có đến 21% sinh viên được khảo sát cho rằng quá trình thảo luận đôi khi bị gián đoạn do đường truyền nên không nghe rõ âm thanh dẫn đến thời gian thảo luận bị kéo dài, các chủ đề thảo luận cũng giảm đi làm ảnh hưởng đến việc tiếp thu kiến thức.

3.1.3. Khó khăn trong việc khai thác tài liệu

Nguồn học liệu có vị trí quan trọng trong mọi loại hình đào tạo, trong mô hình đào tạo theo tín chỉ thì vai trò của nguồn học liệu càng khẳng định đến sự thành bại của mô hình đào tạo này. Thomas Carlyle có một danh ngôn rất nổi tiếng về sách “*Chúng ta sẽ trở thành gì phụ thuộc vào điều chúng ta đọc sau khi tất cả các thầy cô giáo đã xong việc với chúng ta. Trường học vĩ đại nhất chính là sách vở*”.¹ Thu thập tài liệu cho mục đích học tập, nghiên cứu là vô cùng quan trọng bởi tài liệu là nguồn thông tin phục vụ chính cho quá trình học tập cũng như thi cử của sinh viên. Với nguồn học liệu phong phú ở thư viện trường sẽ là công cụ hữu hiệu hỗ trợ sinh viên trong quá trình học tập, nghiên cứu. Việc học trực tuyến đã gây khó khăn cho sinh viên trong quá trình nghe giảng và tiếp thu kiến thức thì việc tận dụng nguồn tài liệu trực tuyến giúp sinh viên có thể theo kịp kiến thức môn học. Mặc dù trường đã có nguồn học liệu điện tử để phục vụ nhưng có những đầu sách chưa được cập nhật, hơn nữa một số sinh viên chưa biết cách khai thác, tìm kiếm và thậm chí không thích đọc trên môi trường mạng ảnh hưởng đến kết quả học tập. Theo kết quả khảo sát, có 20% sinh viên chưa có tính chủ động trong việc tra cứu học liệu, 6% sinh viên chưa tìm được nguồn tài liệu theo mục đích. Đặc biệt, một số sinh viên cho rằng nguồn tài liệu trên internet tuy rất đa dạng và phong phú, cập nhật nhanh nhưng việc xác định nguồn gốc, độ tin cậy và tính chính xác của một số tài liệu chưa được kiểm duyệt nên khó khăn trong việc phân biệt được nguồn tài liệu chính thống.

3.1.4. Khó khăn đối với việc tổ chức đi thực tế

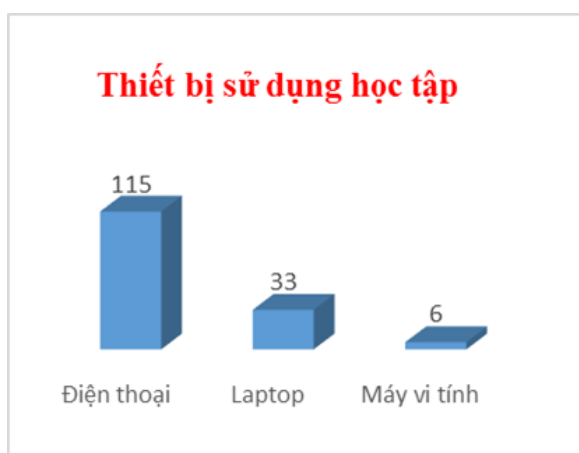
Tổ chức Giáo dục, Khoa học và Văn hóa Liên Hiệp Quốc (UNESCO) đã đề xướng mục đích giáo dục “*Học để biết, học để làm, học để chung sống và học để tự khẳng định mình*”. Với mục đích đó, nhà trường luôn có định hướng mới trong cách thức giáo dục để sinh viên tốt nghiệp ra trường đáp ứng được các tiêu chuẩn đầu ra về kiến thức, kỹ năng và khả năng tự chủ, tự chịu trách nhiệm. Bên cạnh học lý thuyết tại trường, các học phần đều được thiết kế thời lượng học tập thực tế tại các địa điểm khác nhau phụ thuộc vào nội dung học phần đó. Không chỉ thế, Phân hiệu tại Quảng Nam của Trường còn liên hệ cử sinh viên cuối năm 2 tham gia học việc trong thời gian 18 tháng tại các cơ quan nhà nước, các cơ sở tư nhân để sinh viên có dịp làm quen, vận dụng các kiến thức lý thuyết vào thực tiễn công việc. Vì vậy, khi chuyển sang học trực tuyến, sinh viên mất đi các

cơ hội trải nghiệm thực tế và không thể trau dồi các kỹ năng mềm khi xử lý các tình huống trong công việc.

3.1.5. Khó khăn về không gian học tập

Có thể thấy ngày nay sinh viên đến trường không chỉ học “trong lớp” mà còn học rất nhiều cả kiến thức và kỹ năng ở “ngoài lớp”. Những mục tiêu giáo dục mới hướng tới phát triển toàn diện năng lực và kỹ năng cho sinh viên. Ngoài kiến thức trên giảng đường, các hoạt động bên ngoài giúp sinh viên phát triển kỹ năng khác như: kỹ năng giao tiếp, kỹ năng làm việc nhóm, ứng xử và trách nhiệm với cộng đồng. Vì vậy, không gian học tập lý tưởng phải là nơi mà lúc cần thì yên tĩnh, trầm lắng nhưng lúc cần thiết thì sôi động, náo nhiệt để trường học thực sự là nơi truyền cảm hứng, mang đến cho người học những ý tưởng sáng tạo hay là một nơi có thể đáp ứng những nhu cầu thiết yếu nhất tạo sự thoải mái để việc học thực sự đạt hiệu quả. Đó chính là hiệu quả của việc học tập trực tiếp mà không hình thức học trực tuyến nào có thể đáp ứng. Khi chuyển sang học tập trực tuyến, một bộ phận sinh viên gặp khó khăn về không gian học tập.

Đa phần sinh viên phải học ở nhà (chiếm 79%), nhưng đối với gia đình không có nơi sinh hoạt riêng thì rất khó để có một không gian học tập lý tưởng. Không gian học tập của một số sinh viên còn ở phòng trọ (chiếm 13%), thậm chí là ở khu cách ly (chiếm 8%) cũng ảnh hưởng đến hiệu quả học tập. Những ảnh hưởng từ vị trí học, tiếng ồn, ánh sáng cũng như các vật dụng xung quanh cũng tác động không nhỏ đến hiệu quả học tập của sinh viên. Bên cạnh đó, sinh viên không được tiếp xúc, giao lưu trực tiếp, không được tham gia các hoạt động cũng là nguyên nhân tác động đến kết quả học tập của sinh viên (**Hình 3**).

Hình 2. Thiết bị sử dụng học tập

Hình 3. Không gian học tập

3.2. Một số giải pháp nhằm nâng cao hiệu quả học tập theo hình thức trực tuyến của sinh viên

Để có thể khắc phục những khó khăn trên, nhóm tác giả đề xuất một số giải pháp từ thực tiễn trường Đại học Nội vụ Hà Nội - Phân hiệu tại Quảng Nam nói riêng và các trường đại học nói chung có thể vận dụng vào thực tiễn trong thời gian tới.

3.2.1. Trang thiết bị học tập phù hợp

Trang bị dụng cụ học tập là yêu cầu cấp thiết nhất để sinh viên có thể tham gia đầy đủ và kịp thời theo kế hoạch học tập đề ra. Sinh viên nên kết nối mạng 4G, 5G để ổn định đường truyền đảm bảo quá trình học tập không bị gián đoạn. Nhà trường cũng cần có chính sách hỗ trợ đối với những sinh viên có hoàn cảnh khó khăn, không thể tự trang bị trang thiết bị học tập. Bên cạnh đó, sinh

viên cần được hỗ trợ các kiến thức cơ bản sử dụng các thiết bị điện tử, kỹ năng khai thác và sử dụng các ứng dụng hỗ trợ học tập (Armand và cộng sự, 2020).

3.2.2. Chủ động hơn trong việc trao đổi, tiếp thu kiến thức

Sinh viên cần thiết kế cho mình kế hoạch học tập cụ thể (Marzano, 2020), nguyên tắc học tập rõ ràng, tiêu chí trong việc học từng môn và cần xác định mục tiêu của việc học để làm gì. Sinh viên cần phải trao đổi nhóm, làm bài tập thực hành, tìm kiếm thông tin và thậm chí đặt mình vào vị trí người trình bày vấn đề sẽ giúp hiểu sâu sắc hơn vấn đề. Mỗi sinh viên cần sắp xếp thời gian biểu hợp lý và phải nuôi dưỡng cho mình ước mơ dài hạn, trung hạn, ngắn hạn. Để tăng tính chủ động của sinh viên, vai trò của người thầy rất quan trọng, bởi dạy và học là hai mặt của một quá trình nên muốn sinh viên thay đổi thì người thầy phải tự đổi mới mình trước. Giảng viên không chỉ truyền đạt kiến thức mà còn định hướng cho sinh viên tự tìm hiểu kiến thức và phát triển trí tuệ bản thân.

Giảng viên cần làm chủ công nghệ và đổi mới, đa dạng các phương pháp dạy học tích cực để tránh tâm lý nhàm chán cho sinh viên khi phải ngồi trước màn hình các thiết bị điện tử quá lâu. Không chỉ thế, giảng viên cần duy trì lối sống tích cực để có tinh thần tốt nhất khi giảng dạy. Bên cạnh đó, mỗi sinh viên phải tự thiết kế cho mình một không gian học tập phù hợp với điều kiện, hoàn cảnh bản thân để tăng hứng thú trong học tập.

3.2.3. Cần hiện đại hóa và phong phú tài liệu phục vụ học trực tuyến

Nhà trường cần hoàn thiện hệ thống thư viện điện tử với đầy đủ các đầu sách để sinh viên có thể truy cập và tra cứu các tài liệu, đồng thời hướng dẫn sinh viên cách truy cập hiệu quả nhất. Bên cạnh đó, hướng đến xây dựng thư viện điện tử của Khoa để sinh viên dễ dàng tra cứu hơn, đặc biệt là hỗ trợ các sinh viên năm nhất. Các Khoa nên tổ chức sân chơi trí tuệ qua cuộc thi “sưu tầm tài liệu điện tử” của ngành để tăng văn hóa đọc và kỹ năng tìm kiếm tài liệu của sinh viên.

3.2.4. Thay đổi hình thức tìm hiểu thực tế

Hình thức mới được giảng viên vận dụng thay cho các chuyến đi thực tế hoặc học việc tại các cơ quan là yêu cầu sinh viên xây dựng các bài thuyết trình và các video giới thiệu thực tiễn địa phương. Nhà trường và các khoa cũng tổ chức các hội thảo và yêu cầu sinh viên viết bài tham luận. Các buổi nói chuyện chuyên đề với các chuyên gia trao đổi về các kỹ năng mềm cũng được tổ chức mỗi tháng một nội dung để sinh viên đáp ứng được các yêu cầu khi tốt nghiệp.

3.2.5. Đẩy mạnh vai trò của cố vấn học tập

Cố vấn học tập là người tư vấn, hỗ trợ sinh viên trong học tập, rèn luyện và nghiên cứu khoa học, lựa chọn, đăng ký học phần phù hợp đáp ứng mục tiêu tốt nghiệp và khả năng tìm việc làm sau khi ra trường (James, 2020). Không chỉ thế, cố vấn học tập còn theo dõi quá trình học tập, rèn luyện nhằm giúp sinh viên điều chỉnh kịp thời hoặc đưa ra lựa chọn đúng trong quá trình học tập. Cố vấn học tập chia sẻ về phương pháp học tập trực tuyến, cách thức truy cập tài liệu, hỗ trợ các tài liệu cần thiết liên quan và cũng là cầu nối để sinh viên chia sẻ những khó khăn, vướng mắc và trong thời gian đầu học trực tuyến. Vì thế, cố vấn học tập phải được lựa chọn là những người có chuyên môn cao về ngành học, hiểu rõ chương trình đào tạo, các kỹ năng cần thiết để đáp ứng chuẩn đầu ra và giới thiệu cả cơ hội việc làm sau khi tốt nghiệp.

IV. KẾT LUẬN

Học tập trực tuyến là mô hình cần được chú trọng trong thời đại công nghệ thông tin đang phát triển mạnh hiện nay. Việc học tập trực tuyến cần có sự phối hợp của cả nhà trường, sinh viên

và gia đình mới đem lại hiệu quả cao nhất. Trong bài viết trên tác giả đã đưa ra được những khó khăn và đề xuất một số giải pháp nhằm khắc phục khó khăn khi chúng ta đang vận dụng học trực tuyến trong tình thế bắt buộc khi tình hình dịch Covid-19 diễn ra mà chưa có sự chuẩn bị từ ban đầu.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

Armand, D., Jelmer, E., Elisa, G., & Nadia, L. Dạy học trong cách mạng công nghiệp lần thứ tư. Trần Bình dịch. NXB Trẻ, 2020.

Ngô Thị Lan Anh, Hoàng Minh Đức. Đào tạo trực tuyến trong các trường đại học ở Việt Nam hiện nay: Thực trạng và giải pháp nâng cao chất lượng. Tạp chí Công Thương, Bộ Công Thương, 23, 2020.

James Stronge. Những phẩm chất của người giáo viên hiệu quả / Qualities of effective teacher. Lê Văn Canh dịch. Nxb Giáo Dục Việt Nam, 2020.

Lữ Thị Mai Oanh, Nguyễn Thị Như Thúy. Đánh giá hiệu quả học tập trực tuyến của sinh viên trong bối cảnh dịch bệnh Covid-19. Tạp chí Khoa học Đại học Quốc gia Hà Nội, 92-101, 2020.

Marzano, R. J. The art and science of teaching: Comprehensive framework for effective instruction. Nguyễn Hữu Châu dịch. Nxb Giáo Dục Việt Nam, 2020.